

Funkcjonowanie poznawcze i językowe dzieci
romskich uczęszczających do szkół podstawowych
specjalnych i masowych – konteksty społeczne.

Krystian Barzykowski, Halina Grzymała-Moszczyńska
Joanna Grzymała-Moszczyńska, Daniel Dzida,
Magdalena Kosno

REKOMENDACJE

2

Organizacja procesu dydaktycznego

Działania środowiskowe

Organizacja procesu dydaktycznego

3

- Nauczanie przedszkolne – od podstaw:
  - Program finansowania
  - Wykrywanie/eliminowanie trudności edukacyjnych
  - Programy zorientowane na potrzeby dzieci dwukulturowych/dwujęzycznych
    - Dodatkowe zajęcia z języka polskiego jako języka obcego (glottodydaktyka):
      - Przygotowanie nauczycieli
      - Zajęcia wyrównawcze
      - Wczesne wykrywanie i wyrównywanie szans przed podjęciem nauki szkolnej

Organizacja procesu dydaktycznego

4

- Świetlice dla dzieci, również, romskich:
  - Pomoc w odrabianiu zadań domowych
  - Dodatkowe zajęcia/konsultacje
  - Integracja z rówieśnikami, dziećmi pochodzenia nieromskiego
- Tworzenie klas integracyjnych:
  - W których będą mogły uczyć się dzieci romskie z niepełnosprawnością intelektualną wraz z innymi dziećmi
  - Indywidualizacja pracy
  - Określenie strefy najbliższego rozwoju:
    - Stymulacja rozwoju poprzez grupę dzieci bez deficytów.

Organizacja procesu dydaktycznego

- Obecność asystentów i asystentek romskich w szkołach oraz podnoszenie kompetencji nauczycieli i nauczycielek w zakresie znajomości kultury romskiej:
- Działania zmierzające do poprawy frekwencji dzieci (np. edukacja rodziców, podkreślanie znaczenia edukacji)
- Pomoc w odrabianiu lekcji
- Mediacja kulturowa: szkoła-rodzice
- Inicjowanie zmian społecznych poprzez pracę na rzecz społeczności w organizacjach zrzeszających Romów
- Problemy wynagrodzenia oraz traktowania przez pozostałych pracowników:
  - Tworzenie możliwości edukacyjnych dla asystentów/tek.

Organizacja procesu dydaktycznego

6

- Świadomość/wiedza kadry pedagogicznej w zakresie:
  - Kultury rromskiej
  - Kontaktów międzykulturowych
  - Potencjalnych trudności wynikających ze „zderzenia kultur”
  - Zapoznanie z „głębszą” warstwą kultury:
    - Wartości/przekonania stanowiące źródła często niezrozumiałego zachowania Romów i Romek.
    - Autentyczne zrozumienie.
  - Świadomość własnych uprzedzeń:
    - Treningi antydyskryminacyjne.
    - Integrowanie klas/kadry/pracowników.
  - Włączanie dzieci do lokalnej społeczności z zachowaniem autonomii kulturowej:
    - Poszanowanie dla tożsamości rromskiej

Działania środowiskowe

7

Praca z
rodzicami

Praca z
administracją
samorządową

Kierunki pracy z rodzicami

8

- Wywiązywanie się dziecka z obowiązków edukacyjnych
- Zmiana postaw rodziców wobec edukacji i wykształcenia (zaangażowanie rodziców w edukację dzieci)
- Edukacja rodziców:
  - Czytanie/pisanie
    - Zapewnienie opieki dzieciom przez kobietę z lokalnej społeczności, która wzbudza zaufanie i akceptację
- Pomoc rzeczowa/finansowa:
  - Bez naruszania godności i późniejszego wspomnienia darowizn.

Praca z administracją samorządową:

9

- Zapewnienie norm-instrumentów finansowe pozwalających na integrację dzieci polskich i romskich
- Zabieganie o adekwatny podział pieniędzy na:
  - ▣ zakup wyprawki na okres całego roku szkolnego ale również innego wyposażenia (np. odzieży).
- Dbanie o wrażliwość kulturową pomocy:
  - ▣ Finansowanie aktywności z uwzględnieniem norm kulturowych.
- Świadomość konfliktów:
  - ▣ Polska Roma vs Bergitka Roma:
    - Możliwość reprezentowania interesów obu grup przez dwóch reprezentantów.

Działania w środowisku psychologów

10

- Zachowanie bezstronności w postępowaniu diagnostycznym:
  - Diagnoza oparta na wielu **różnorodnych narzędziach** i zróżnicowanych źródłach danych.
  - Świadomość możliwej sprzeczności interesów pomiędzy szkołą a rodziną dziecka
  - Przeprowadzanie diagnozy tylko w warunkach współpracy dziecka.

Działania w środowisku psychologów

11

- Rozpoczynając badania diagnostyczne dzieci romskich należy pamiętać, że są one dwujęzyczne i dwukulturowe
- Dobór odpowiednich narzędzi psychologicznych:
  - ▣ Dobór testów legalnych - nie stosowanie do diagnozy inteligencji dzieci testu Termana-Merill.
  - ▣ Dostosowanie diagnozy do możliwości dziecka wynikających z dwujęzyczności i dwukulturowości
  - ▣ Stosowanie testów niewymagających płynnego posługiwania się językiem polskim
    - Międzynarodowa Wykonaniowa Skala Leitera
    - Test Matryc Ravena
    - Neutralny Kulturowo Test inteligencji – CFT 1-R: zapowiedź Pracowni Testów Psychologicznych PTP: Autorzy: R.H. Weis i J. Osterland

Działania w środowisku psychologów

12

- Ograniczenia w stosowaniu testu Wechslera
  - ▣ Test WISC-R – może być stosowany TYLKO, gdy dziecko posługuje się płynnie językiem polskim!
  - ▣ W każdym przypadku badania dziecka **dwukulturowego** należy zachować ostrożność w interpretacji wyników WISC-R.
  - ▣ Nie należy posługiwać się wynikiem ogólnym WISC, gdy różnice między ilorazem słownym i bezsłownym są istotne na poziomie $p < 0,05$. Taka różnica sugeruje ograniczone możliwości diagnostyczne narzędzia w tym przypadku.
  - ▣ Minimalne różnice pomiędzy ilorazami (bezsłownym i słownym), uzyskujące poziom istotności statystycznej przedstawione są w tabeli 25 zawartej w podręczniku do WISC-R.

Propozycja integracji – wieloaspektowość diagnozy (Borkowska i Domańska, 2006)

13

- W procesie diagnozowania należy rozpatrywać kryteria:
  - medyczne,
  - psychologiczne,
  - społeczne,
  - pedagogiczne.

- **Nie należy** orzekać kształcenia specjalnego ze względu na niepełnosprawność umysłową wyłącznie ze względu na **poziom inteligencji** dziecka

Propozycja integracji – wieloaspektowość diagnozy (Borkowska i Domańska, 2006)

14

- Zalecenia częściowo wdrożone w niektórych krajach np. USA, gdzie akcentuje się przede wszystkim ograniczenia funkcjonalne w zakresie:
  - **Komunikacji** i zdolności dbania o siebie,
  - **Umiejętności społecznych**, poziomu funkcjonowania w rodzinie,
  - **Użyteczności społecznej**, samostanowienia o swoim losie,
  - **Dbania** o zdrowie i własne bezpieczeństwo,
  - **Organizacji** wolnego czasu, **zdolności** do pracy i nauki.

- **Braki** w powyższych kompetencjach (w **co najmniej trzech**) przed ukończeniem 18 roku życia **przy jednoczesnym** stwierdzeniu obniżenia ilorazu inteligencji (iloraz inteligencji niższy niż 70-75) prowadzi do uznania niepełnosprawności umysłowej.
  - (Mental retardation. Definition, classification and system of supports, 1992).

Rekomendacje dla poradni psychologiczno-pedagogicznych

15

- W celu wydania orzeczenia lub opinii dotyczącej dzieci i młodzieży **po pochodzenia romskiego niezbędne** jest wzięcie pod uwagę ich specyficznych **cech wynikających z dwukulturowości i dwujęzyczności**
- W diagnozowaniu dzieci i młodzieży pochodzenia romskiego poradnia może **korzystać z pomocy nauczycieli**, którzy prowadzą zajęcia z dziećmi romskimi lub asystentów edukacji romskiej (np. rozmowy, prace dzieci, opinie)
  - Do powyższych sugestii należy stosować się w miarę możliwości

Na co zwracać uwagę?

W kierunku etyki zawodu psychologa

16

- Standardy dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice
  - Standard 2.7.3
- Podejmować kroki w celu **zmniejszenia wpływu** na interpretację testów tendencyjności, jaka może charakteryzować **stosunek interpretującego do członków grupy kulturowej**, do której należą osoby wykonujące test
  - Standard 2.7.5
- Interpretować rezultaty **w świetle dostępnych informacji** na temat osoby badanej testem (obejmujących wiek, płeć, wykształcenie, **kulturę i inne czynniki**), mając wzgląd na techniczne ograniczenia testu, kontekst diagnozy i potrzeby osób zasadnie zainteresowanych wynikami procesu

Na co zwracać uwagę?

W kierunku etyki zawodu psychologa

17

- Standardy dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice
  - Standard 11.22:
    - Jeżeli okoliczności wymagają tego, aby test był stosowany w tym samym języku w stosunku do wszystkich osób badanych należących do populacji **zróżnicowanej pod względem językowym**, to użytkownik testu powinien **przeanalizować trafność interpretacji wyników** testowych w wypadku tych osób, co do których można przyjąć, że znają język w ograniczonym zakresie
    - Standard 9.1
  - Procedura testowania powinna zostać tak opracowana, aby **zróżnicowanie językowe** osób badanych w minimalnym stopniu wpływało na **trafność i rzetelność** wniosków wyciąganych na podstawie wyników testowych